ГЛАСНИК

АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

ЧАСОПИС ЗА ПРАВНУ ТЕОРИЈУ И ПРАКСУ

Година LXXXI
Књига 69

Нови Сад, новембар 2009
Број 11

ЧЛАНЦИ

UDC 343.271

Prof. dr Dragan Jovašević
Pravni fakultet u Nišu

PRIMENA NOVČANE KAZNE*

SAŽETAK: U suzbijanju i sprečavanju kriminaliteta uopšte, a naročito imovinskog kriminaliteta koji danas preovladava u strukturi savremenog kriminaliteta, sva moderna krivična zakonodavstva predviđaju sistem različitih krivičnih sankcija. Među njima se po svojoj prirodi, karakteru, dejstvu i značaju izdvajaju imovinske krivične sankcije. S obzirom na specifičan karakter imovinskih krivičnih dela i ličnost njihovih učinilaca predviđena je specifična imovinska kazna — novčana kazna koja pored represivnog ima i izuzetno preventivno dejstvo. Ovaj rad upravo razmatra pojam, obeležja, koncepciju, karakteristike i način izricanja i izvršenja novčane kazne shodno rešenjima iz novog Krivičnog zakonika Republike Srbije.

Ključne reči: krivično delo, učinilac, krivična sankcija, novčana kazna, dnevni iznos, određeni iznos, sud, prevencija kriminaliteta

UVODNA RAZMATRANJA

U strukturi kriminaliteta u svim savremenim državama preovladava imovinski kriminalitet kako po broju izvršenih krivičnih dela, njihovih učinilaca, prouzrokovanim posledicama, obimu i intenzitetu ispoljene težine i opasnosti, recidivu i drugim obeležjima. U suzbijanju kriminaliteta svih oblika i vidova ispoljavanja, pa i imovinskog kriminaliteta primenjuju se različite mere, sredstva i postupci od strane različitih društvenih (u

* Rad primljen: 22. 07. 2009. godine.

prvom redu državnih) organa na svim društvenim nivoima. Sve te različite mere se mogu podeliti na preventivne i represivne (prinudne). Po svom značaju, prirodi, sadržini, karakteristikama i dejstvu među ovim merama se izdvajaju krivične sankcije.¹

One su po svom karakteru istovremeno i represivne i prinudne. Naime, one se sastoje u oduzimanju ili ograničavanju određenih sloboda i prava učiniocu krivičnog dela. Primenjuju se protiv i mimo njegove volje na osnovu odluke suda u skladu sa uslovima, na način i po postupku koji je Krivičnim zakonikom određen. Svrha je krivičnih sankcija višestruko određena. U prvom redu one imaju za cilj zaštitu društva (odnosno njegovih društvenih vrednosti) od svih oblika kriminaliteta ili kako je to određeno u čl. 4. st. 2. Krivičnog zakonika Republike Srbije (KZ RS)² suzbijanje dela kojima se povređuju ili ugrožavaju vrednosti zaštićene krivičnim zakonodavstvom. U okviru ovako određene svrhe, Krivični zakonik je posebno u čl. 42. odredio svrhu kažnjavanja kao: 1) sprečavanje učinoca da čini krivična dela i uticanje na njega da ubuduće ne čini krivična dela, 2) uticanje na druge da ne čine krivična dela i 3) izražavanje društvene osude za krivično delo, jačanje morala i učvršćivanje obaveze poštovanja zakona.³

Kada govorimo o suzbijanju i sprečavanju imovinskog kriminaliteta (koji u strukturi ukupnog kriminaliteta zauzima visoko mesto) moramo da ukažemo na neke njegove osnovne karakteristike od kojih zavisi i efikasna i kvalitetna borba protiv učinilaca ovih dela. Kao objekt napada kod imovinskih krivičnih dela javlja se imovina drugog (fizičkog ili pravnog) lica. Ta imovina se može javiti u obliku pokretne i nepokretne imovine, ali i kao imovinska prava i imovinski interesi. Radnja izvršenja se najčešće kod ovih dela javlja kao činjenje (pozitivna, aktivna delatnost) u vidu oduzimanja, prisvajanja, pribavljanja. Ona se preduzima u nameri da se sebi ili drugom pribavi protivpravna imovinska korist ili da se drugome nanese kakva šteta.⁴

Za pojedina dela zakonik određuje poseban psihički elemenat ispoljen u vidu pobude koristoljublja. Koristoljublje predstavlja⁵ pobudu koja se sastoji u bezobzirnom, egoističkom stremljenju da se postigne imovinska korist po svaku cenu. Ona se tako javlja kao posebno subjektivno, psihičko obeležje u obliku namere (u smislu svesne i voljne upravljenosti radnje na ostvarenje cilja čija predstava deluje kao unutrašnji pokretač

¹ D. Jovašević, *Komentar Krivičnog zakona SR Jugoslavije*, Beograd, 2002. godine, str. 18—34.

² Službeni glasnik Republike Srbije broj 85/2005. Više: D. Jovašević, *Krivični zakonik Republike Srbije sa komentarom*, Beograd, 2007. godine.

³ Svrha propisivanja, izricanja i izvršenja krivičnih sankcija je jedinstveno postavljena: Više: D. Jovašević, *Zakon o izvršenju krivičnih sankcija sa komentarom*, Beograd, 2006. godine.

⁴ O pojmu i karakteristikama imovinskih krivičnih dela videti više: i dalje; V. Đurđić, D. Jovašević, *Krivično pravo, Posebni deo*, Beograd, 2006. godine, str. 113—134.

⁵ B. Zlatarić, M. Damaška, *Rječnik krivičnog prava i postupka*, Zagreb, 1966. godine, str. 138; D. Jovašević, *Leksikon krivičnog prava*, Beograd, 2006. godine, str. 212.

svake ljudske delatnosti). I konačno, kao rezultat preduzete radnje izvršenja kod imovinskih krivičnih dela javlja se s jedne strane prouzrokovanje štete po imovinu, imovinska prava ili interese pasivnog subjekta (fizičkog ili pravnog lica) odnosno s druge strane isto toliki ili veći iznos pribavljene protivpravne imovinske koristi na strani izvršioca dela ili nekog drugog lica.⁶

Propisivanje, izricanje i izvršenje svih krivičnih sankcija ima za prioritetni cilj zaštitu društvenih dobara i vrednosti od svih oblika povređivanja i ugrožavanja. U ostvarenju toga zadatka nadležni organi krivičnog pravosuđa⁷ primenjuju odgovarajuće vrste i mere krivičnih sankcija. U borbi protiv imovinskog kriminaliteta ta se društvena aktivnost svodi u prvom redu na primenu specifičnih krivičnopravnih mera i sredstava koji treba da odgovore zahtevima i potrebama kriminalne politike (ili antikriminalne politike)⁸ savremene države (društva) odnosno da budu adekvatan, efikasan i zakonit odgovor na sve specifičnosti koje ova vrsta kriminaliteta nosi sa sobom.

U sistemu krivičnopravnih mera reagovanja društva na oblike i vidove ispoljavanja imovinskog kriminaliteta po svom značaju, sadržini, karakteru, dejstvu i prirodi naročito se izdvajaju sledeće imovinske krivične sankcije: 1) novčana kazna kao imovinska kazna⁹ (čl. 48—51. KZ RS) i

⁶ D. Jovašević, *Krivično pravo, Opšti deo*, Beograd, 2006. godine, str. 118—122.

⁷ Z. Stojanović, *Politika suzbijanja kriminaliteta*, Novi Sad, 1991. godine, str. 79—81; Lj. Jovanović, D. Jovašević, *Krivično pravo, Opšti deo*, Beograd, 2002. godine, str. 212 i dalje.

⁸ B. Petrović, D. Jovašević, *Izvršno krivično (kazneno) pravo*, Sarajevo, 2006. godine, str. 26.

⁹ U dosadašnjem krivičnom pravu Republike Srbije postojala je kazna konfiskacije imovine. Naime, izmenama i dopunama Osnovnog krivičnog zakona (ranije KZ SR Jugoslavije) iz aprila 2003. godine u kazneni sistem Republike Srbije je ponovo (posle 1990. godine) vraćena ova imovinska kazna koja se sastoji u oduzimanju imovine osuđenog lica bez naknade u granicama koje su propisane zakonom. Izricanjem ove kazne obasiva se stvarno-pravni odnos države nad imovinom osuđenog lica. Njeno izricanje nije obavezno već sud u svakom konkretnom slučaju odlučuje o njenoj primeni. Izriče se samo kao sporedna kazna uz kaznu zatvora i to za zakonom određena krivična dela. Niukom slučaju se ne može izreći uz novčanu kaznu (Z. Mršević, *Krivična sankcija konfiskacija imovine kao sredstvo u borbi protiv organizovanog kriminala po Evropskoj konvenciji o pranju novca*, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd, broj 1—2/1993. godine, str. 85—98). Teorija krivičnog prava poznaje dve vrste konfiskacije: 1) opštu (potpunu) kojom se oduzima celokupna imovina osuđenog i 2) specijalnu (delimičnu) kojom se oduzima samo deo imovine. U pravu Republike Srbije ova se kazna javljala u vidu ograničene opšte konfiskacije imovine u granicama propisanim zakonom. Kao ostale karakteristike kazne konfiskacije imovine mogu se navesti: 1) odnosi se na imovinu osuđenog lica koju ono poseduje u vreme donošenja pravosnažne sudske odluke, 2) ovom se kaznom ne može obuhvatiti buduća imovina osuđenog lica, 3) ona ne može da obuhvati imovinu članova porodice osuđenog lica, 4) njenom primenom se osuđenom licu nikada efektivno ne oduzima celokupna imovina već mu se ostavlja jedan njen deo u visini nužnih troškova koji su potrebni za izdržavanje osuđenog lica i članova njegove porodice, 5) konfiskovana pokretna i nepokretna imovina prelazi u državnu svojinu, 6) konfiskacijom imovine ne dira se u pravo trećih lica (zakonsko ili uknjiženo pravo uživanja, zaloge, hipoteke ili pravo stanovanja) na oduzetoj imovini, 7) konfiskovana imovina se može koristiti i za naknadu štete koja je pričinjena izvršenim krivičnim delom, 8) primena ove kazne nije vezana za imovinsku korist koja je pribavljena

2) mera bezbednosti oduzimanja predmeta¹⁰ koji su upotrebljeni ili namenjeni za izvršenje krivičnog dela odnosno koji su nastali izvršenjem krivičnog dela (predviđena u čl. 87. KZ RS) odnosno 3) posebna krivično-

krivičnim dleom, 9) konfiskovana imovina može da se vrati osuđenom licu ako se odluka o konfiskaciji imovine ukine naknadnom postupku po vanrednim pravnim lekovima ili aktom amnestije ili pomilovanja. Ako to nije moguće, tada se utvrđuje stvarna vrednost oduzete imovine u novcu i tako se vrši povraćaj njene vrednosti, 10) u slučaju pokretanja postupka za krivično delo za koje je po zakonu moguće izreći kaznu konfiskacije imovine, sud je ovlašćen da preduzme odgovarajuće mere obezbeđenja te imovine ako je to opravdano i celishodno na osnovu okolnosti konkretnog slučaja kako bi se sprečilo da optuženi do okončanja postupka raspolaže ovom imovinom u celini ili delimično i pokuša da izbegne primenu ove kazne. Ovu imovinsku kaznu inače poznaju i drugi savremeni krivični zakoni i to: čl. 44. Krivičnog zakonika Ruske Federacije, čl. 29. Krivičnog zakona Albanije, čl. 23. Krivičnog zakonika Republike Ukrajine, čl. 37. Krivičnog zakonika Republike Bugarske, čl. 59. Krivičnog zakonika NR Kine. Inače i niz međunarodnopravnih akata donetih u poslednje vreme (koje je potpisala i ratifikovala i naša zemlja) kao jednu od mera koje preporučuju nacionalnim krivičnim zakonodavstvima u borbi na suzbijanju i sprečavanju najopasnijih krivičnih dela predviđaju kaznu konfiskacije imovine: 1) Konvencija UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala u čl. 12 (Službeni list SRJ, Međunarodni ugovori, broj 6/2001), 2) Krivičnopravna konvencija o korupciji u čl. 19. (Službeni list SRJ, Međunarodni ugovori, broj 2/2002), 3) Konvencija o pranju, traženju, zapleni i konfiskaciji prihoda stečenih kriminalom u čl. 2. (Službeni list SRJ, Međunarodni ugovori, broj 7/2002) i 4) Međunarodna konvencija o suzbijanju finansiranja terorizma u čl. 8. (Službeni list SRJ, Međunarodni ugovori, broj 7/2002). Takođe i Rimski statut stalnog Međunarodnog krivičnog suda u čl. 77. kao sporednu kaznu učiniocima međunarodnih krivičnih dela predviđa konfiskaciju prihoda, vlasništva i dobara koji su dobijeni direktno ili indirektno izvršenim zločinom imajući pri tome u vidu prava dobronamerne treće strane (Službeni list SRJ, Međunarodni ugovori, broj 5/2001).

¹⁰ U sprečavanju imovinskog kriminaliteta, krivično pravo Srbije predviđa jednu specifičnu meru imovinskog, stvarnog karaktera u sistemu mera bezbednosti. To je mera bezbednosti oduzimanja predmeta predviđena u čl. 87. KZ RS. Ona predstavlja stvarnu meru čije je propisivanje, izricanje i izvršenje vezano za postojanje opasnog stanja, opasnosti od posedovanja nekog predmeta na strani učinioca krivičnog dela ili pak zbog opasnosti od svojstva nekog predmeta. Zakonik određuje dva uslova za izricanje ove mere: predmeti koji se oduzimaju upotrebljeni su ili su namenjeni za izvršenje krivičnog dela (instrumenta sceleris) ili su nastali izvršenjem krivičnog dela (producta sceleris). Mera bezbednosti se izriče uz kaznu, uslovnu osudu, sudsku opomenu, oslobođenje od kazne ili uz mere bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi ili obaveznog psihijatrijskog lečenja na slobodi (ako se izriče neuračunljivim licima) ili uz vaspitnu meru (ako je izrečena mladom punoletnom licu). Mera bezbednosti je sledstveno tome suplementarnog karaktera. Iz navedenih uslova proizilazi da se primenom ove mere bezbednosti oduzimaju upravo oni predmeti koji su u neposrednoj vezi sa izvršenim krivičnim delom. To su predmeti koji su namenjeni ili su upotrebljeni za izvršenje krivičnog dela (sredstva, oruđa) ili su nastali izvršenjem krivičnog dela. Predmeti koji su upotrebljeni ili namenjeni izvršenju krivičnog dela su po pravilu oni koji kao takvi po svojoj prirodi mogu da posluže kao sredstvo ili oruđe za izvršenje krivičnog dela (najčešće su to oružje, oruđe za savladavanje prepreka, predmeti prilagođeni tom cilju, ali to mogu biti i takvi predmeti koji sami po sebi nemaju opasna svojstva pod uslovom da su poslužili za izvršenje nekog krivičnog dela ili da postoji opasnost da se mogu upotrebiti u procesu izvršenja krivičnog dela). To svakako mogu da budu i predmeti čija je proizvodnja i promet zabranjena ili ograničena ili su pod posebnim režimom zbog njihovih opasnih svojstava kao otrovi, eksploziv, opojne droge, psihotropne supstancije). Primenom mere bezbednosti se praktično oduzimaju samo pokretne stvari. To znači da se nepokretne stvari kao što su zgrade, delovi zgrada, zemljište ne mogu oduzeti čak i pod uslovom da su poslužili učiniocu za izvršenje nekog krivičnog dela. No, zato se mogu oduzeti saobraćajna sredstva kao što su vozila, brodovi, vazduhoplovi bez obzira što

pravna mera sui generis — mera oduzimanja imovinske koristi koja je pribavljena krivičnim delom predviđena u čl. 91—93. KZ RS.

U daljim izlaganjima ćemo posebnu pažnju posvetiti novčanoj kazni kao najznačajnijoj krivičnopravnoj meri za sprečavanje (prevenciju) i suzbijanje imovinskog kriminaliteta koja ima istorijski dugu tradiciju budući da je poznaju i najstarija krivična zakonodavstva.

POJAM I KARAKTERISTIKE NOVČANE KAZNE

Novčana kazna predstavlja imovinsku kaznu koja se istorijski posmatrano pojavila veoma rano i to u vezi sa sistemom kompozicije prema kome je izvršilac zabranjenog, protivpravnog dela plaćao određenu sumu novca oštećenom ili njegovoj porodici kao „naknadu za učinjeno delo” čime se praktično izbegavala primena krvne osвете. Danas novčana kazna predstavlja samostalnu krivičnu sankciju imovinskog karaktera koja se sastoji u obavezi plaćanja osuđenog lica određenog novčanog iznosa u korist države. Ona predstavlja najčešće izricanu krivičnu sankciju. Tako je procenat izrečenih novčanih kazni u našoj zemlji 1990. godine dostigao iznos od 45% od ukupno izrečenih krivičnih sankcija.¹¹

Slična je situacija i u drugim zemljama.¹² Ova je kazna posebno pogodna za lakša krivična dela (bagatelni kriminalitet), ali se njena primena čak praktikuje i na području srednjeg kriminaliteta.¹³ Izriče se najčešće nehatnim, primarnim i situacionim delikventima pa je u nekim zemljama njena primena toliko raširena da je na području lakšeg i srednjeg krimina-

se ova dva poslednja sredstva tretiraju u civilnom pravu kao nepokretnosti. Od predmeta koji su upotrebljeni, namenjeni ili su nastali izvršenjem krivičnog dela treba razlikovati predmete koji su pribavljeni kao nagrada za učinjeno krivično delo ili pak koje je učinilac ili drugo lice pribavilo prodajom ukradenih ili na drugi protivpravan način. Ovi se predmeti iako se na posredan način nalaze u vezi sa izvršenim krivičnim delom ne oduzimaju primenom ove mere bezbednosti već primenom posebne krivično-pravne mere sui generis — oduzimanjem protivpravno pribavljene imovinske koristi. Ove dve krivično-pravne mere se izriču samostalno pod uslovom da su ispunjene zakonske pretpostavke za svaku ponaosob, a mogu se izricati i kumulativno. Izricanje mere bezbednosti oduzimanja predmeta je u načelu fakultativno. To znači da se ova vrsta krivične sankcije izriče po nahodanju suda ako su u konkretnom slučaju ispunjeni zakonom predviđeni uslovi imajući pri tome u vidu svrhu propisivanja i izricanja krivičnih sankcija uopšte. Sud po pravilu na osnovu svih subjektivnih i objektivnih okolnosti vezanih za izvršeno krivično delo i njegovog učinioca donosi odluku o izricanju ove mere bezbednosti. Pored ove zakonske mogućnosti, predviđeno je izuzetno i da sud u konkretnom slučaju mora izreći meru bezbednosti, naravno ako su za to ispunjeni zakonom predviđeni uslovi. U tom slučaju sudu nije ostavljeno na slobodnu ocenu da sam odlučuje o primeni mere bezbednosti već je dužan da istu izrekne.

¹¹ Đ. Đorđević, *Odmeravanje novčane kazne*, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd, broj 3/1998. godine, str. 102.

¹² Prema raspoloživim podacima novčana kazna je u Republici Sloveniji 1988. godine zauzimala 37% od ukupno izrečenih krivičnih sankcija (A. Šelih, *Alternativne sankcije i mere u krivičnopravnom sistemu Slovenije*, Temida, Beograd, broj 1/2006. godine, str. 39).

¹³ Z. Stojanović, *Krivično pravo, Opšti deo*, Beograd, 2000. godine, str. 265.

liteta u potpunosti istisnula kratku kaznu lišenja slobode.¹⁴ Osim u krivičnom zakonodavstvu novčana kazna predstavlja i izuzetno značajnu sankciju koja se izriče i učiniocima drugih vrsta javnopravnih delikata kao što su privredni prestupi¹⁵ i prekršaji¹⁶ i to bez obzira da li se kao učinilac ovih dela javlja fizičko lice, pravno lice, odgovorno lice u pravnom licu ili preduzetnik. Kao krivična sankcija ona se može izreći učiniocu skrivenog krivičnog dela i to kao glavna i kao sporedna kazna. Čak šta više ona se može i kumulativno izreći uz kaznu lišenja slobode naravno pod uslovima predviđenim u Krivičnom zakoniku.

Novčana kazna¹⁷ je imovinska kazna kojom se za izvršioca krivičnog dela utvrđuje obaveza da u određenom roku uplati presudom određeni novčani iznos u korist države pod pretnjom da u slučaju neispunjenja te obaveze ova kazna može biti zamenjena kaznom zatvora ili kaznom rada u javnom interesu.¹⁸ Izricanjem novčane kazne između učinioca krivičnog dela i društva-države stvara se obligacioni odnos u kome se država pojavljuje kao poverilac, a učinilac dela kao dužnik. Novčana kazna se može izreći kao glavna i kao sporedna kazna (član 44. stav 2. KZ RS).¹⁹

Kao glavna kazna ona se može izreći kada je u krivičnom zakon(ik)u određena alternativno sa kaznom zatvora. Za krivična dela koja su učinjena iz koristoljublja, novčana kazna kao sporedna kazna se može izreći i kada nije propisana zakonom ili kada je zakonom propisano da će se učinilac kazniti zatvorom ili novčanom kaznom, a sud kao glavnu kaznu izrekne kaznu zatvora (član 48. KZ RS). Novi Krivični zakonik Republike Srbije koji je stupio na snagu 1. januara 2006. godine predviđa dva oblika (forme) novčane kazne i to: 1) novčana kazna u dnevnim iznosima i 2) novčana kazna u određenom iznosu.

Lice kome je izrečena novčana kazna podleže zakonskoj rehabilitaciji (čl. 98. KZ RS) pa mu se pod uslovom da pre ove osude nije bilo osuđivano (ili se smatra neosuđivanim) koje u roku od tri godine od dana iz-

¹⁴ Vidi: W. Hassemer, *Einführung in die Grundlagen des Strafrechts*, 2. Auflage, München, 1990. godine, str. 298.

¹⁵ D. Jovašević, *Komentar Zakona o privrednim prestupima*, Beograd, 2001. godine; D. Jovašević, *Privredni prestupi u sudskoj praksi — Praktikum*, Beograd, 2001. godine.

¹⁶ D. Jovašević, *Zbirka zakona o prekršajima sa komentarom i praksom*, Službeni glasnik, Beograd, 2004. godine; Đ. Đorđević, *Zakon o prekršajima*, Beograd, 2006. godine; N. Mrvić Petrović, *Zakon o prekršajima*, Beograd, 2006. godine; M. Vrhovšek, *Komentar Zakona o prekršajima*, Beograd, 2006. godine.

¹⁷ D. D. Spinelis, *Esseys on criminal sciences*, Athens — Komotini, 2001. godine, str. 13—15.

¹⁸ D. Vrekić, *Novčana kazna kao alternativa lišenju slobode kratkog trajanja*, Glasnik AK Vojvodine, Novi Sad, broj 12/1995. godine, str. 503—514; D. Jovašević, *Novčana kazna u jugoslovenskom krivičnom pravu*, Pravni zbornik, Podgorica, broj 1—2/2001. godine, str. 230—243; D. Jovašević, *Krivičnopravni aspekti prevencije imovinskog kriminaliteta*, Sudska praksa, Beograd, broj 2—3/2003. godine, str. 85—90; D. Jovašević, *Imovinske krivične sankcije kao sredstvo prevencije imovinskog kriminaliteta*, Kriminalističke teme, Sarajevo, broj 3—4/2004. godine, str. 131—151.

¹⁹ Odredbu slične sadržine nalazimo i u Krivičnom zakoniku Republike Crne Gore u članu 34. stav 2: Lj. Lazarević, B. Vučković, V. Vučković, *Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore*, Cetinje, 2004. godine, str. 110—111.

vršene, zastarele ili oproštene kazne ne učini novo krivično delo daje zakonska rehabilitacija.

Na novčanu kaznu se dalje primenjuje i institut zastarelosti²⁰ njenog izvršenja (kao opšti osnov gašenja prava države na primenu kazne). Tako se ova kazna ne može više uopšte izvršiti prema čl. 105. KZ RS ako je protekao rok od dve godine od pravnosnažnosti presude kojom je ova kazna izrečena.

Druga dva osnova gašenja prava države na kažnjavanje — amnestija (čl. 109. KZ RS) odnosno pomilovanje (čl. 110. KZ RS) takođe mogu da obuhvate za određena lica potpuno ili delimično oslobođenje od izvršenja izrečene svake kazne (pa i novčane kazne) odnosno zamenu izrečene kazne blažom kaznom.

I konačno, prema licu kome je izrečena novčana kazna (čl. 94. KZ RS) ne mogu da nastupe nikakve zakonom predviđene pravne posledice osude.

ODMERAVANJE I IZVRŠENJE NOVČANE KAZNE

Prilikom odmeravanja novčane kazne²¹ sud je dužan da uzme u obzir sve olakšavajuće i otežavajuće okolnosti koje su vezane za krivično delo i ličnost učinioca krivičnog dela (predviđene u čl. 54. KZ RS), ali i okolnosti vezane za njegovo imovinsko stanje.²² Naime, sud treba da proceni ukupnu imovinsku snagu učinioca krivičnog dela — njegovu imovinu, imovinske prihode, ali i imovinske rashode (obaveze).²³ No, naša je prak-

²⁰ Kada je okrivljeni osuđen zbog izvršenja određenog krivičnog dela na novčanu kaznu, zastarelost izvršenja te kazne se prekida svakom radnjom nadležnog organa koja se preduzima radi izvršenja novčane kazne. U konkretnom slučaju je došlo do prekida roka zastarelosti kada je pokrenut izvršni postupak radi prinudne naplate novčane kazne i paušala zabranom i prenosom 1/3 zarade osuđenog kao dužnika preko preduzeća u kome je zaposlen (rešenje Okružnog suda u Subotici Kž. 68/2006 od 13. 2. 2006. godine).

²¹ Đ. Đorđević, *Odmeravanje novčane kazne*, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd, broj 3/1998. godine, str. 101—114; D. Vrekić, *Sistemi utvrđivanja novčane kazne i odmeravanje novčane kazne u jugoslovenskom krivičnom pravu*, Pravo, teorija i praksa, Novi Sad, broj 3/1999. godine, str. 46—51.

²² Brojni su primeri primene novčane kazne u našoj sudskoj praksi: Novčana kazna se kao sporedna može izreći i za krivična dela za koje koristoljubivost nije sadržana u zakonskom opisu dela ako je motiv izvršenja dela pribavljanje protivpravne imovinske koristi (presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 832/86. od 17. 2. 1986. godine); Kada sud učinioca oglasi krivim i izrekne mu novčanu kaznu za izvršeno krivično delo, a u tu kaznu mu ne uračuna novčanu kaznu za učinjeni prekršaj čija su obeležja obuhvaćena krivičnim delom, to ne predstavlja bitnu povredu odredaba krivičnog zakona jer se može doneti posebno rešenje o uračunavanju kazne (presuda Vrhovnog suda Srbije Kzz. 53/96 od 19. 12. 1996. godine); Novčana kazna je stroža krivičnopravna sankcija od uslovne osude (presuda Okružnog suda u Beogradu Kž. 1521/2002. od 28. 8. 2002. godine); Novčana kazna na koju je optuženi osuđen da plati zbog izvršenja krivičnog dela, može se zameniti kaznom zatvora tek kada sud utvrdi da se nije mogla ni prinudnim putem izvršiti (rešenje Okružnog suda u Čačku Kž. 150/2005 od 8. 4. 2005. godine).

²³ Lj. Jovanović, D. Jovašević, *Krivično pravo, Opšti deo*, Beograd, 2002. godine, str. 362.

sa zabeležila i slučajeve kumulativnog izricanja novčane kazne uz uslovnu osudu (kao posebnu vrstu admonitivnih krivičnih sankcija). Kada se optuženom izrekne uslovna osuda kojom se utvrđuje kazna zatvora, a ujedno izrekne i novčana kazna kao sporedna kazna ne može se uz uslovnu osudu postaviti uslov da osuđeni plati sporednu kaznu.²⁴

U vezi sa izricanjem novčane kazne potrebno je ukazati i na odredbu čl. 63. KZ RS. Naime, prema ovom zakonskom rešenju u novčanu kaznu se obavezno uračunava i vreme koje je učinilac krivičnog dela proveo u pritvoru kao i svako drugo lišenje slobode u vezi sa krivičnim delom. Ovakvo rešenje se opravdava razlozima pravičnosti. Na isti način se u izrečenu novčanu kaznu uračunava i zatvor ili novčana kazna koju je osuđeni izdržao odnosno platio za izvršeni privredni prestup, prekršaj ili disciplinski prestup pod uslovom da krivično delo za koje je ova imovinska kazna izrečena obuhvata svojim obeležjima i obeležja privrednog prestupa i prekršaja odnosno u određenim slučajevima i disciplinskog prestupa. Pri ovakvom uračunavanju izjednačuje se dan pritvora, dan lišenja slobode, dan zatvora i 1.000 dinara novčane kazne u Republici Srbiji.

U vezi sa uračunavanjem novčane kazne koja je izrečena za privredni prestup ili prekršaj u novčanu kaznu koja je učiniocu krivičnog dela izrečena pod uslovom postojanja objektivnog i subjektivnog identiteta treba ukazati i na odgovarajuća rešenja prisutna inače u našoj sudskoj praksi. Ako je okrivljenom za radnje koje sadrže obeležja krivičnog dela i prekršaja izrečena za krivično delo kazna zatvora i novčana kazna, a za prekršaj novčana kazna, onda mu treba izrečenu novčanu kaznu za prekršaj uračunati u izrečenu novčanu kaznu za krivično delo bez obzira što mu je ta kazna izrečena kao sporedna. Međutim, ako je ta kazna veća od novčane kazne izrečene za krivično delo, i tada odgovarajući deo kazne treba uračunati u novčanu kaznu, a ostatak u kaznu zatvora.²⁵

Kada sud učinioca oglasi krivim i izrekne mu novčanu kaznu za učinjeno krivično delo, a u tu kaznu mu ne uračuna novčanu kaznu za učinjeni prekršaj čija su obeležja obuhvaćena radnjom izvršenja za koju je oglašen krivim i osuđen na novčanu kaznu, to ne predstavlja bitnu povredu krivičnog zakona jer se može doneti posebno rešenje o uračunavanju kazne.²⁶

Na ovom mestu ćemo ukazati i na jednu specifičnu situaciju koja nastaje prilikom odmeravanja kazne za krivična dela izvršena u sticaju. Naime, u ovakvoj situaciji može se desiti da sud istovremeno kumulativno izrekne i kaznu zatvora (kao redovnu vrstu kazne) i novčanu kaznu. U slučaju da osuđeni nije u mogućnosti da dobrovoljno plati odmereni iznos novčane kazne bilo u celosti, bilo delimično, a nije moguće prinudno izvršenje iste, sud može i u ovom slučaju da nenaplaćeni deo novčane ka-

²⁴ Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 1258/82 od 19. 4. 1983. godine.

²⁵ Zaključak Krivičnog odeljenja Vrhovnog suda Bosne i Hercegovine od 15. 7. 1983. godine.

²⁶ Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 53/96 od 19. 12. 1996. godine.

zne zameni kaznom zatvora. To znači da u ovom slučaju osuđeni istovremeno ima da izdrži dve kazne zatvora koje se nastavljaju jedna na drugu, ali koje su po svojoj prirodi i karakteristikama ipak različite.²⁷

Kada sud dođe do uverenja da je učiniocu krivičnog dela koji je kriv za učinjeno delo opravdano i pravično izreći novčanu kaznu, on je u presudi odmerava ili u dnevnom iznosu ili u tačno određenom iznosu (fiksno iznosu).²⁸ Pri tome je sud dužan da odredi i rok (vreme) njenog plaćanja. Ovaj rok ne može da bude kraći od 15 dana ni duži od tri meseca. U tom smislu je i stanovište naše sudske prakse.²⁹ Ovaj rok plaćanja sud će odrediti prema konkretnim okolnostima slučaja, a prvenstveno u skladu sa imovinskim mogućnostima učinioca. Imajući u vidu ove okolnosti sud može u opravdanim slučajevima dozvoliti i obročnu otplatu novčane kazne (plaćanje u ratama) s tim što je u tom slučaju dužan da odredi broj rata, visinu pojedinih rata i vreme isplate koje ne može da bude duže od jedne godine (član 51. KZ RS). Svi rokovi koje sud odredi za plaćanje izrečene novčane kazne računaju se od pravnosnažnosti prvostepene presude ako žalba nije izjavljena odnosno od dostavljanja pravnosnažne presude žalbenog suda osuđenom.³⁰

Ako osuđeno lice ne plati novčanu kaznu u određenom roku, sud će novčanu kaznu zameniti kaznom zatvora ili kaznom rada u javnom interesu.³¹

²⁷ B. Čejović, *Krivično pravo u sudskoj praksi, Prva knjiga, Opšti deo*, Beograd, 1985. godine, str. 273—274; V. Đurđić, D. Jovašević, *Praktikum za krivično pravo, Knjiga prva, Opšti deo*, Beograd, 2003. godine, str. 86. i dalje

²⁸ Pored izricanja novčane kazne u fiksnom iznosu, Krivični zakonik Republike Crne Gore u čl. 40. poznaje i novčanu kaznu u dnevnom iznosu koja se izriče u slučajevima kada je moguće utvrditi prihode i rashode učinioca krivičnog dela pri čemu se dnevni iznos ovako utvrđene kazne kreće od 10 do 1.000 Eura, a broj dnevnih iznosa ne može biti manji od deset ni duži od 360 dana. Do iznosa novčane kazne na ovaj način sud dolazi množenjem odmerenog broja dnevnih iznosa sa utvrđenom vrednošću jednog dnevnog iznosa.

²⁹ Presuda Vrhovnog suda Crne Gore KŽ. 234/79.

³⁰ *Komentar Krivičnog zakona SR Jugoslavije* u redakciji N. Srzentića, Beograd, 1995. godine, str. 200—201.

³¹ Nova vrsta kazne u krivičnom pravu Republike Srbije predviđena u članu 52. KZ RS (koju inače kao parapenalnu meru poznaju i mnoga savremena krivična prava). Izricanjem ove kazne učiniocu krivičnog dela za koje je u zakonu propisana kazna zatvora do tri godine ili novčana kazna određuje se obavljanje određenog rada u javnom interesu za određeno vreme. Ova kazna se može izreći samo kao glavna kazna i to kao alternativa propisanoj kazni u zakonu za lakša krivična dela kada izricanje bezuslovne kazne zatvora nije neophodno u konkretnom slučaju pod uslovom da je osuđeni dao svoj pristanak. To je po formi kazna, ali je po sadržini parapenalna mera (supstitut koji služi kao zamena kazne). To je svaki društveno koristan rad kojim se ne vredi ljudsko dostojanstvo i koji se ne vrši u cilju sticanja dobiti. Rad u javnom interesu ne može biti kraći od šezdeset časova niti duži od tristašezdeset časova s tim što on može da traje šezdeset časova u toku jednog meseca. U sudskoj odluci kojom se izriče ova kazna sud određuje i vreme trajanja ovog rada koje može da se kreće od mesec dana do šest meseci. Prilikom izricanja ove kazne sud će imajući u vidu svrhu kažnjavanja posebno uzeti u obzir vrstu učinjenog krivičnog dela, ličnost učinioca kao i njegovu spremnost da obavlja rad u javnom interesu. Izrečena kazna rada u javnom interesu se izvršava u smislu odredbi čl. 181—184. ZIKS. Sud koji je odlučivao u prvom stepenu pokreće postupak za izvršenje kazne rada u javnom interesu pred poverenikom po-

U prvom slučaju će sud za svakih započelih hiljadu dinara u Republici Srbiji odrediti jedan dan zatvora,³² s tim da ovako izrečena kazna zatvora ne može da bude duža od šest meseci. Od ovog ograničenja zakonik predviđa jedan izuzetak u slučaju da je izrečena novčana kazna u iznosu većem od 700.000 dinara, tada zamenjena kazna supletornog zatvora ne može da bude duža od jedne godine. Više zakonik ne predviđa mogućnost prinudne naplate novčane kazne,³³ već se ona automatski zamenjuje kaznom zatvora ili kaznom rada u javnom interesu. Ukoliko osuđeno lice plati deo novčane kazne, tada sud ostatak kazne srazmerno zamenjuje kaznom zatvora, a ako pak osuđeni isplati ostatak novčane kazne, izvršenje kazne zatvora se obustavlja.

No, isto tako je zakonik predvideo mogućnost da se neplaćena novčana kazna³⁴ može umesto kaznom zatvora (supletorni zatvor) zameniti i kaznom rada u javnom interesu i to tako što će za svakih započelih hiljadu dinara novčane kazne odrediti osam časova rada u javnom interesu s tim da ovako određeni rad u javnom interesu ne može biti duži od tristašezdeset časova. Posle smrti osuđenog lica, novčana kazna se ne izvršava.

Kada se istovremeno naplaćuju troškovi krivičnog postupka i novčana kazna, onda naplata troškova ima prvenstvo. U slučaju da se zbog izvršene novčane kazne imovina osuđenog smanji u tolikom obimu da se ne može ostvariti imovinskopравни zahtev oštećenog (odštetni zahtev), taj se zahtev onda naplaćuje iz novčane kazne, ali najviše do visine kazne. Na ovom mestu treba ukazati i na činjenicu da se shodno odredbama Za-

sebnе organizacione jedinice Uprave za izvršenje zavodskih sankcija u sastavu Ministarstva pravde i to prema prebivalištu odnosno boravištu osuđenog lica. Rad u javnom interesu se obavlja kod poslodavca koji se bavi delatnošću u okviru koje se može ostvariti opšta svrha krivičnih sankcija. U izvršenju izrečene kazne rada u javnom interesu posebno je važna uloga poverenika: 1) on određuje vrstu konkretnog rada koji će se izvršavati vodeći pri tome računa o sposobnostima, stečenim znanjima i zdravstvenom stanju osuđenog lica, 2) saraduje u izvršenju kazne rada u javnom interesu sa službom za zapošljavanje, centrom za socijalni rad, organima jedinice lokalne samouprave i organom unutrašnjih poslova, 3) prati izvršenje izrečene kazne (kvalitetno, efikasno, blagovremeno) i 4) obaveštava sud o izvršenju izrečene kazne i ostvarenim rezultatima. Ako osuđeni ne obavi deo ili sve časove izrečene kazne rada u javnom interesu, sud će obavezno ovu kaznu zameniti kaznom zatvora tako što će za svakih započelih osam časova rada u javnom interesu odrediti jedan dan zatvora. To je tzv. supletorni zatvor (za koji ne važe pravila o opštem minimumu kazne zatvora od 30 dana niti o uslovnom otpustu).

³² Na odlučivanje o žalbi na rešenje o zameni nenaplaćene novčane kazne kaznom zatvora nema uticaja ako osuđeni novčanu kaznu plati posle donošenja takvog rešenja kojim se novčana kazna zamenjuje kaznom zatvora (rešenje Okružnog suda u Beogradu KŽ. 1255/2001 od 31. 8. 2001. godine).

³³ Ako osuđeni ne plati novčanu kaznu u ostavljenom roku, ona se prema čl. 51. st. 2. KZ RS zamenjuje kaznom zatvora. Ova je odredba u suprotnosti sa čl. 175—180. ZIKS-a koje govore o prethodnoj prinudnoj naplati novčane kazne. Smatra se u pravnoj teoriji da je do ove neusaglašenosti došlo jer je ZIKS iz 2005. godine preuzeo odredbe iz starog rešenja KZ SRJ (Bilten Okružnog suda u Beogradu, Beograd, broj 72/2006. godine, str. 16—17).

³⁴ Za neplaćenu novčanu kaznu koja je izrečena po Krivičnom zakoniku Republike Srbije posle njegovog stupanja na snagu, primenjuju se odredbe čl. 51. KZ RS (rešenje Okružnog suda u Beogradu KŽ. 76/2006 od 25. 1. 2006. godine).

kona o izvršenju krivičnih sankcija³⁵ na identičan način izvršava i novčana kazna koja je izrečena za privredni prestup i prekršaj: pravom licu, preduzetniku, odgovornom licu u pravnom licu ili fizičkom licu. Na taj način je materija izvršenja krivičnih sankcija u našoj zemlji uređena na jedinstveni način, po jedinstvenim načelima i postupku koji u potpunosti garantuje zakonitost, jednakost svih pred zakonom i pravičnost.

SISTEMI NOVČANE KAZNE

U pogledu sistema (načina propisivanja i odmeravanja) novčane kazne, pojedina savremena krivična zakonodavstva razlikuju sledeće sisteme:

- 1) sistem fiksnih iznosa,³⁶
- 2) sistem dani — novčana kazna ili sistem dnevnih globa,³⁷
- 3) sistem prosečnih ličnih dohodaka,³⁸
- 4) sistem proporcionalnog odmeravanja novčane kazne³⁹ i
- 5) mešoviti sistem.

U najvećem broju krivičnopravnih sistema danas je prihvaćen sistem fiksnih (određenih) iznosa. To je klasičan način propisivanja i odmeravanja novčane kazne prihvaćen u najvećem broju krivičnih zakonodavstava danas, koji je odavno poznat i primenjivan (npr. još u starom Rimskom pravu i Hamurabijevom zakoniku). Prema ovom sistemu novčana kazna se propisuje u tačno određenom fiksnom iznosu ili se fiksno određuju opšti minimum i opšti maksimum novčane kazne i to u odredbama opšteg dela Krivičnog zakona. Pored ovakvog propisivanja novčane kazne, ona se i izriče u tačno određenom novčanom iznosu koji je osuđeno lice dužno da plati u presudom određenom roku. Svakako da pri odmeravanju novčane kazne na ovaj način od velikog je značaja i imovinsko stanje učinioca krivičnog dela. Ovaj sistem poznaju zakonodavstva Italije, Švajcarske, Bosne i Hercegovine, Holandije, Belgije, Slovačke.

Prednost ovog sistema se ogleda u njegovoj jednostavnosti, preciznosti i pravičnosti jer su novčani iznosi kazne koju učinilac krivičnog dela treba da plati određeni u fiksnom iznosu pa nije potrebno njihovo

³⁵ Službeni glasnik Republike Srbije broj 85/2005; Više: D. Jovašević, *Zakon o izvršenju krivičnih sankcija sa komentarom*, Beograd, 2006. godine.

³⁶ Codice penale, Note richiami e indisi a curadi Sofo Borghese, Giudici del Tribunale di Milano, Milano, 1952. godine; Schweizerisches Strafgesetzbuch Stand Am 1. April 1996, Bern, 1997. godine; Zbirka krivičnih (kaznenih) propisa Federacije Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1998. godine; B. Petrović, D. Jovašević, *Krivično (kazneno) pravo Bosne i Hercegovine, Opći dio*, Sarajevo, 2006. godine.

³⁷ A. Schonke — H. Schroder, *Strafgesetzbuch Kommentar*, 18. Auflage, München, 1976. godine; *Kazenski zakonik z uvodnim pojašnjenjima* B. Penka in K. Stroliga, Ljubljana 1999. godine.

³⁸ J. И. Скуратов — В. М. Лебедев, *Комментарии к уголовному кодексу Российской Федерации*, Москва, 1996. године; Narodne novine Republike Hrvatske, Zagreb, broj 110/1997. године.

³⁹ Codice penale, Note richiami e indisi a curadi Sofo Borghese, Giudici del Tribunale di Milano, Milano, 1952. godine.

kasnije ponovno obračunavanje, određivanje i nivelisanje uglavnom vezano za određene vrednosne (inflatorne) elemente. Ovaj je sistem veoma pogodan za primenu u sudskoj praksi i u potpunosti odgovara načelu zakonitosti krivičnog dela i kazne. No, pored niza prednosti zbog kojih je ovaj sistem i najrasprostranjeniji evidentno je da on ima i nedostatke koji se posebno ogledaju u načinu obračunavanja novčane kazne u uslovima povećane ili izrazito velike inflacije kada izrečeni fiksni iznosi novčane kazne postaju realno niži, pa čak i simbolični.

Drugi metod jeste metod „dani — novčana kazna” ili „dnevna novčana kazna”. On se prvi put pojavio u predlogu Projekta reforme švedskog Krivičnog zakonika iz 1916. godine, a realizovan je tek u Krivičnom zakoniku Finske 1921. godine. Danas ga poznaju krivični zakonici Nemačke, Austrije, Mađarske, Hrvatske, Španije, Portugala. Izricanje novčane kazne po ovom metodu obuhvata dve faze.⁴⁰ U prvoj fazi učiniocu krivičnog dela se utvrđuje određen broj dana — novčane kazne. Pri tome su od značaja priroda i težina izvršenog krivičnog dela i stepen krivične odgovornosti (krivice) njegovog učinioca. U drugoj fazi utvrđuje se vrednost, iznos jednog dana u novcu. Tu je odlučujuće imovno stanje učinioca. Tako se može dogoditi da sud učiniocima istog krivičnog dela odmeri isti broj dana — novčane kazne, ali da novčani iznosi za jedan dan budu različito određeni, valorizovani.

Varijantu ovog metoda predstavlja sistem dnevnih globa koji poznaju sledeća zakonodavstva: Kazenski zakonik Slovenije⁴¹ u čl. 38 (od pet do 360 dnevnih prihoda osim u slučaju izvršenja krivičnog dela iz koristoljublja kada se ova kazna može izreći do iznosa od 1.500 dnevnih prihoda⁴²), Krivični zakonik Nemačke u čl. 40 (od pet do 360 dnevnih globa, a visinu globe utvrđuje sud prema ličnim i materijalnim prilikama učinioca) ili Krivični zakonik Hrvatske u čl. 51 (od deset do 300 dnevnih dohodaka).

Metod dani — novčana kazna ima određene prednosti. On pretpostavlja potpuno upoznavanje imovnog stanja učinioca krivičnog dela. Zakoni koji poznaju ovaj metod imaju i posebna pravila za precizno utvrđivanje prihoda i materijalnih obaveza učinioca krivičnih dela. Ako imovno stanje nije adekvatno utvrđeno ili dođe do bitnijih promena u ovom stanju u toku vremena izvršenja ovako izrečene imovinske kazne nije neophodno da

⁴⁰ M. Panjević, *Novčana kazna u krivičnom zakoniku Republike Srbije*, Branič, Beograd, broj 3—4/2005. godine, str. 52—59.

⁴¹ Uradni list Republike Slovenije broj: 63/1994. i 23/1999. Više: A. Šelih, *Alternativne sankcije i mere u krivičnopravnom sistemu Slovenije*, Temida, Beograd, broj 1/2006. godine, str. 37—42.

⁴² Kazenski zakonik Republike Slovenije je predvideo poseban način izračunavanja dnevnih prihoda novčane kazne za koji se u pravnoj teoriji ističe da je komplikovan i stoga što se pribojavalo negativnog uticaja inflacije kao i s obzirom na nepotpunu evidenciju o prihodima pojedinaca (H. Furlan, M. Bošnjak, *Denarna kazen*, Zbornik radova, Uveljavljanje novih institutum kazenskoga materialnega in procesnega prava, Ljubljana, 2000. godine, str. 72—83; A. Šelih, *Denarna kazen in njena uporaba*, Pravna praksa, Ljubljana, broj 16/1996. godine, str. 9).

se menja odluka o novčanoj kazni u celini, već samo u delu koji se odnosi na utvrđivanje vrednosti novčanog iznosa jednog dana — novčane kazne.

Pored navedena dva sistema (metoda) određivanja novčane kazne, neka savremena krivična zakonodavstva poznaju još i sledeće sisteme (metode):

1) sistem prosečnih ličnih dohodaka (npr. Ruska Federacija) prema kome se novčana kazna propisuje i izriče u zavisnosti od prosečnog dohotka bilo u državi, federalnoj jedinici ili administrativnoj teritorijalnoj jedinici odnosno u zavisnosti od prosečnog ličnog dohotka učinioca krivičnog dela,

2) sistem proporcionalnog odmeravanja novčane kazne (Italija, Španija, Finska, Švedska) gde se novčana kazna izriče u određenoj proporciji (srazmeri) prema vrednosti učinjenog krivičnog dela (npr. visina pribavljene imovinske koristi ili visine pričinjene štete ili verdnosti oduzete, uništene ili oštećene stvari) i

3) mešoviti sistem odmeravanja novčane kazne (sa primesama dva ili više navedenih sistema).

Novo krivično zakonodavstvo Republike Srbije koje je stupilo na snagu 1. januara 2006. godine predviđa dve vrste novčane kazne zavisno od načina (metoda, sistema) njenog propisivanja i izricanja. To su : 1) novčana kazna u dnevnim iznosima (kao osnovni, redovni, uobičajeni oblik novčane kazne) propisana u čl. 49. KZ RS i 2) novčana kazna u određenom iznosu (kao dopunski, sekundarni, supsidijarni oblik novčane kazne) propisana u čl. 50. KZ RS).⁴³

1. Novčana kazna u dnevnim iznosima

Novčana kazna u dnevnim iznosima⁴⁴ — nem. Tagesbusse ili eng. Day-fine ili penal sum in daily amounts (član 49. KZ RS) je prvi, novouvedeni i primarni oblik⁴⁵ (forma) novčane kazne. Ovu kaznu poznaju

⁴³ D. Jovašević, *Krivično pravo, Opšti deo*, Beograd, 2006. godine, str. 212—215.

⁴⁴ Još u pripremi, a naročito posle donošenja novog Krivičnog zakonika, u pravnoj teoriji su zastupana gledišta da nema razloga za „brzopleto preslikavanje” sistema koji se već decenijama primenjuje u skandinavskim zemljama gde je precizno razrađen sistem utvrđivanja imovnog stanja učinioca krivičnog dela. Smatra se naime da za ovu vrstu novčane kazne još uvek ne postoje uslovi u našoj zemlji niti je neophodno na brzinu uvoditi ovaj oblik novčane kazne, a posebno ne kao osnovni, redovni način njenog izricanja. Stoga se predlaže, ako je već zakonodavac usvojio ovakvo rešenje, da je trebalo odložiti njegovu primenu za određeno vreme (što inače nije nepoznato našem zakonodavcu) kako bi se ispitali i obezbedili neophodni uslovi da ono ne „ostane mrtvo slovo na papiru” (Lj. Lazarević, *Krivični osvrt na neka rešenja u Krivičnom zakoniku Srbije*, Bilten Vrhovnog suda Srbije, Beograd, broj 3/2006. godine, str. 142).

⁴⁵ Ukoliko sud odluči da učiniocu krivičnog dela izrekne novčanu kaznu, tada je dužan da izrekne novčanu kaznu u dnevnim iznosima, a tek ako to nije moguće ni na osnovu slobodne procene suda ili bi pribavljanje potrebnih podataka znatno produžilo trajanje kri-

mnoga inostrana krivična zakonodavstva, iako sudska praksa na nju gleda sa izvesnom dozom podozrenja.⁴⁶ Na ovaj način se novčana kazna odmerava u dve faze: 1) prvo se utvrđuje broj dnevnih iznosa i 2) zatim se utvrđuje visina jednog dnevnog iznosa u novcu.

Do iznosa novčane kazne sud dolazi množenjem utvrđenog broja dnevnih iznosa sa utvrđenom vrednošću jednog dnevnog iznosa. Broj dnevnih iznosa se kreće od deset do tristašezdeset pri čemu sud određuje broj dnevnih iznosa imajući u vidu olakšavajuće i otežavajuće okolnosti izvršenog krivičnog dela (objektivne okolnosti) i karakteristike ličnosti njegovog učinioca (subjektivne okolnosti) imajući u vidu svrhu kažnjavanja (određenu u čl. 42. KZ RS).⁴⁷ U drugoj fazi visina jednog dnevnog iznosa novčane kazne se utvrđuje tako što se razlika između prihoda⁴⁸ i nužnih rashoda učinioca krivičnog dela u protekloj kalendarskoj godini podeli sa brojem dana u godini. Jedan dnevni iznos novčane kazne ne može biti manji od 500 dinara niti veći od 50.000 dinara.⁴⁹

U cilju utvrđivanja visine dnevnog iznosa novčane kazne sud može da zahteva podatke od banaka ili drugih finansijskih ustanova, državnih organa i pravnih lica koji su dužni da dostave tražene podatke pri čemu se ne mogu pozivati na zaštitu poslovne ili druge tajne. Ukoliko se ne mogu na ovaj način pribaviti traženi verodostojni podaci o prihodima i rashodima učinioca krivičnog dela ili ukoliko on ne ostvaruje nikakav prihod, ali je vlasnik imovine ili nosilac imovinskih prava, sud će na osnovu raspoloživih podataka po slobodnoj proceni utvrditi visinu jednog dnevnog iznosa novčane kazne. Kombinacijom ove dve faze se individualizira konačan iznos novčane kazne koji se izriče u donetoj presudi.

vičnog postupka, sud može da izrekne novčanu kaznu u određenom iznosu. Ukoliko bi sud postupio na suprotan način, odnosno ako bi odmah izrekao novčanu kaznu u određenom iznosu, time bi učinio bitnu povredu krivičnog zakona što može dovesti do ukidanja žalbene presude (Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Srbije, Beograd, broj 4/2005. godine, str. 37—39).

⁴⁶ Brojni su inostrani autori koji ističu da sudska praksa nije prihvatila u potpunosti primenu novčane kazne u dnevnim iznosima iz sledećih razloga: 1) ova je kazna uvedena u vreme kada je u mnogim zemljama došlo do velikih društvenih promena koje nisu mimošle ni pravosudni sistem gde je veliki broj sudija napustio pravosuđe, a to nije pogodovalo primeni novina u krivičnom postupku, 2) broj nezaposlenih se stalno povećava, 3) među učiniocima krivičnih dela preovladavaju lica iz nižih socijalnih slojeva što svakako sa nezaposlenošću u velikom obimu i promenjenom socijalnom statusu ne pogoduje ovoj vrsti novčane kazne, 4) problemi tehničke prirode otežavaju njeno izračunavanje i 5) neinformisanost sudija u pogledu sadržine i dejstva ove kazne utiču na nedovoljnu primenu ove novčane kazne (H. Furlan, M. Bošnjak, *Denarna kazna*, Zbornik radova, Uveljavljanje novih institutov kazenskog materialnog i procesnog prava, Ljubljana, 2000. godine, str. 79—82, A. Šelih, *Denarna kazna in njena uporaba*, Pravna praksa, Ljubljana, broj 16/1996. godine, str. 9—11; A. Šelih, *Alternativne sankcije i mere u krivičopravnom sistemu Slovenije*, Temida, Beograd, broj 1/2006. godine, str. 37—42).

⁴⁷ D. Jovašević, *Krivični zakonik Republike Srbije sa komentarom*, op. cit., str. 112.

⁴⁸ Opredeljujući se za novčanu kaznu, sud je prethodno utvrdio prihode okrivljenog po osnovu penzije u proteklih godinu dana pa je tako došao do jednodnevnog iznosa novčane kazne (presuda Okružnog suda u Beogradu Kž. 1546/2006. od 6. 6. 2006. godine).

⁴⁹ N. Mrvić Petrović, *Alternativne sankcije i novo zakonodavstvo Republike Srbije*, Temida, broj 1/2006. godine, str. 56—59.

Pri tome je Krivični zakonik postavio pravila (ograničenja)⁵⁰ za utvrđivanje visine dnevnih iznosa novčane kazne u okviru sledećih raspona: 1) do šezdeset dnevnih iznosa za krivična dela za koja se može izreći kazna zatvora do tri meseca, 2) od trideset do stodvadeset dnevnih iznosa za krivična dela za koja se može izreći kazna zatvora do šest meseci, 3) od šezdeset do osamdeset dnevnih iznosa za krivična dela za koja se može izreći kazna zatvora do jedne godine, 4) od stodvadeset do dvestačetirdeset dnevnih iznosa za krivična dela za koja se može izreći kazna zatvora do dve godine, 5) najmanje stoosamdeset dnevnih iznosa za krivična dela za koja se može izreći kazna zatvora do tri godine i 6) u okviru propisanog broja dnevnih iznosa za krivična dela za koja je kao jedina kazna propisana novčana kazna.⁵¹

2. Novčana kazna u određenom iznosu

Novčana kazna u određenom iznosu — eng. penal sum in the determined amount ili ital. pena pecuniaria fissa (član 50. KZ RS) je drugi (supsidijarni, rezervni) oblik, forma novčane kazne koji sud može izreći u dva slučaja: 1) ako nije moguće utvrditi visinu dnevnog iznosa novčane kazne ni na osnovu slobodne procene suda i 2) ako bi pribavljanje podataka o prihodima i nužnim rashodima učinioca krivičnog dela znatno produžilo trajanje krivičnog postupka.⁵² U ovom slučaju se novčana kazna izriče u određenom (fiksnom) iznosu u okviru najmanje i najveće mere propisane novčane kazne odnosno u rasponu od 10.000 do 1.000.000 dinara. Od ovog opšteg maksimuma novčane kazne postoji izuzetak — kada zakonik predviđa opšti maksimum do 10.000.000 dinara ako se radi o izvršenju krivičnog dela iz koristoljublja.⁵³

⁵⁰ Ovakav način propisivanja novčane kazne nikada nije postojao u našem krivičnom zakonodavstvu pa se opravdano u pravnoj teoriji postavlja pitanje šta je uticalo na zakonodavca da prihvati ovakvo rešenje. Može se samo hipotetički, ali dovoljno osnovano uzeti da iza ovakvog rešenja stoji ocena da je do sada naša sudska praksa izricala novčanu kaznu u malim iznosima pa da se sada propisivanjem posebnih minimuma ove kazne treba onemogućiti sud da je izriče u malim iznosima. To ukazuje i na nepoverenje koje zakonodavac ispoljava prema radu sudova (Lj. Lazarević, *Kritični osvrt na neka rešenja u Krivičnom zakoniku Srbije*, Bilten Vrhovnog suda Srbije, Beograd, broj 3/2006. godine, str. 142).

⁵¹ Slično je rešenje predviđeno u članu 20. Krivičnog zakonika Republike Crne Gore prema kome do izricanja novčane kazne u dnevnim iznosima dolazi kada nije moguće utvrditi prihode i rashode učinioca krivičnog dela pri čemu jedan dan ovako izrečene novčane kazne ne može biti manji od deset eura niti veći od 1.000 eura. Visina ovog iznosa se utvrđuje množenjem odmerenog broja dnevnih iznosa sa utvrđenom vrednošću dnevnog iznosa. Broj dnevnih iznosa ovako izrečene novčane kazne može da se kreće od deset do 360 dana i on mora biti precizno određen u sudskoj presudi.

⁵² Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 861/2006. od 25. 5. 2006. godine.

⁵³ Koristoljublje označava nameru, pobudu, požudu, učinioca da dođe do nepotrebne i prekomerne imovinske koristi za sebe ili drugo fizičko ili pravno lice. To je požuda, pohlepa učinioca za prekomernim i nepotrebnim sticanjem i uvećanjem imovine ili druge materijalne koristi (V. Đurđić, D. Jovašević, *Krivično pravo, Posebni deo*, Beograd, 2006. godine, str. 25).

Kod izricanja novčane kazne u određenom iznosu Krivični zakonik je postavio određena ograničenja do sledećih iznosa:⁵⁴ 1) do 100.000 dinara za krivična dela za koja se može izreći kazna zatvora do tri meseca, 2) od 20.000 do 200.000 dinara za krivična dela za koja se može izreći kazna zatvora do šest meseci, 3) od 30.000 do 300.000 dinara za krivična dela za koja se može izreći kazna zatvora do jedne godine, 4) od 50.000 do 500.000 dinara za krivična dela za koja se može izreći kazna zatvora do dve godine, 5) najmanje 100.000 dinara za krivična dela za koja se može izreći kazna zatvora do tri godine i 6) u okviru propisanog iznosa za krivično delo za koja je kao jedina kazna propisana novčana kazna.⁵⁵

ZAVRŠNA RAZMATRANJA

U suzbijanju različitih oblika i vidova kriminaliteta društvu stoji na raspolaganju više sredstava, mera i postupaka. Jedno od tih sredstava predstavljaju i krivičnopravne mere. Njih u našem krivičnom pravu ima više vrsta. Tu su krivične sankcije, ali i druge krivičnopravne mere sui generis. U sprečavanju i suzbijanju imovinskog kriminaliteta iz te široke lepeze različitih društvenih mera reagovanja na kriminalitet, po svom značaju, prirodi, sadržini, karakteru i dejstvu izdvaja se novčana kazna kao jedina imovinska kazna.

Iako se ovde prvenstveno radi o prinudnoj, retributivnoj meri koja se primenjuje prema učiniocu krivičnog dela upravo zbog izvršenog dela i protiv njegove volje, ne može se sporiti i njihov preventivni značaj (i to kako sa aspekta specijalne ili posebne prevencije koji je više istaknut, tako i sa aspekta generalne ili opšte prevencije). Pošto se ovom kaznom od učinioca krivičnog dela oduzimaju imovinska prava ili imovinska korist odnosno imovina (najčešće pokretna zbog prirode i karaktera izrečene kazne) to se njome društvo na najefikasniji i najracionalniji način suprotstavlja upravo učiniocima imovinskih krivičnih dela. Primenom ove kazne učiniocu krivičnog dela se upravo pokušavaju odagnati pobude, želje, na-

⁵⁴ Ovako postavljena ograničenja za sud u pogledu izricanja novčane kazne faktički omogućava njeno izricanje u visokim iznosima. Ako se pak pade od toga da su izricanje novčane kazne i njen iznos vezani pre svega za imovinsko stanje učinioca krivičnog dela, onda nije neosnovana pretpostavka da će sud biti prinuđen da izrekne kaznu zatvora iako u konkretnom slučaju smatra da bi bilo celishodnije izricanje novčane kazne, ali to nije moguće zbog slabog materijalnog stanja učinioca dela. Po propisanim rasponima za izricanje novčane kazne, može se pretpostaviti da je zakonodavac iskazao dvostruku vrstu nepoverenja — 1) prema sudovima za koje se smatra da su do sada izricali novčanu kaznu u relativno malim iznosima i 2) prema platežnoj moći građana (Lj. Lazarević, *Kritični osvrt na neka rešenja u Krivičnom zakoniku Srbije*, Bilten Vrhovnog suda Srbije, Beograd, broj 3/2006. godine, str. 142—143).

⁵⁵ Kada je novčana kazna alternativno propisana uz zatvorsku kaznu, ukoliko se sud opredeli za novčanu kaznu, nju ne može da opredeli u manjem iznosu od onog koji je predviđen u čl. 50. st. 3. KZ RS (presuda Okružnog suda u Beogradu KŽ. 671/2006. od 20. 3. 2006. godine).

mere da vršenjem protivpravnih dela može uvećati svoju imovinu ili bar sprečiti njeno umanj enje.

Tako se može reći da novčana kazna (čija dva oblika predviđa novo krivično zakonodavstvo Republike Srbije) upravo deluje destimulativno na učinio ca krivičnog dela, ali i na široke mase građana jasno manifestujući rešenost i odlučnost društvene zajednice da niko ne može da ima koristi od vršenja krivičnih dela, odnosno od svog protivpravnog ponašanja. No, sigurno je, takođe u kriminalnoj politici često isticano shvatanje, da se sprečavanje i suzbijanje kriminaliteta bilo kog oblika i vida ispoljava nja, pa i imovinskog ne može efikasno sprovesti samo primenom krivičnih sankcija.

Naime, u toj borbi sa učinio cima krivičnih dela pored represivnih mera (bez kojih se ipak na sadašnjem nivou društvenog razvoja ne može) treba široko primenjivati različite mere i sredstva opšte i specijalne prevencije na svim nivoima koje bi preduzimali ne samo organi krivičnog pravosuđa i ne samo državni organi, već i svi društveni faktori, pa i pojedinci u društvu. Samo jedinstvenom, planskom, sistematskom i kontinuiranom aktivnošću svih ovih subjekata u zemlji, ali i okruženju može se ostvariti uspeh u sprečavanju ili suzbijanju kriminaliteta uopšte.

THE APPLICATION OF THE FINE

Professor Dragan Jovašević, Ph.D.
Faculty of Law in Niš

Summary

In combating and preventing the crime in general and in particular property related crime which prevails today in the structure of contemporary crime, all the modern criminal laws provide for the system of different criminal punishments. The fines stand out due to their nature, character, effect and importance. Taking into account the specific character of property related crimes and the personality of their offenders the special punishment is prescribed — fine which has not only a repressive but also a very preventive effect. This paper considers the concept, features, conception, characteristics and the way of pronouncement and enforcement of the fine based on the solutions from the new Criminal Code of the Republic of Serbia.

Keywords: crime, offender, criminal punishment, fine, daily amount, specific amount, court, prevention of the criminal behavior